

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Kunst som metode i interaktiv forskning

Jensen, Julie Borup

Publication date:
2010

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Jensen, J. B. (2010). *Kunst som metode i interaktiv forskning*. Paper præsenteret ved 7. nationale Aktionsforskningskonference. Aktionsforskning og udvikling i organisationer, Aalborg, Danmark.
<http://www.aktionsforskning.dk/>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Kunst som metode i interaktiv forskning

Julie Borup Jensen, ph.d.-stipendiat

Aalborg Universitet

Institut for Læring og Filosofi

Abstract: Dette paper vil undersøge, med hvilke begrundelser, kunst kan inddrages i interaktive forskningsprocesser. Interaktiv forskning søger at skabe ny viden, gennem forskerens aktive deltagelse i og forandrende påvirkning af feltet (Kildedal 2009). Hvis forskeren inddrager kunst som metode for at påvirke feltet og skabe ny viden i interaktionsprocesser, bygger dette på en antagelse om, at interaktion mellem mennesker betjener sig af såkaldte medier for kommunikation og læring (Säljö 2003:196, Bruner 1996:76). I denne forståelse kan et medium eksempelvis være sproget, skriften, praksisrutiner, men et medium kan også være kunst og kunstværker. Kunstværker kan ses som et udtryk for en given kulturs antagelser om virkeligheden (Bruner 1996:), men også som en provokation eller udfordring til denne virkelighedsopfattelse (Darsø 2004). I forlængelse heraf kan kunst og kunstværker ses som 'kommunikerende aktører', men gennem en anden form for kommunikation og erkendelse end den rent diskursive. Dermed kan der opstå den antagelse, at kunst kan indgå i intersubjektiv interaktion på en refleksions- og forandringsinitierende måde, som jeg i dette paper vil udforske gennem en diskussion af, hvordan en interaktiv forskningsproces kan foregå i et krydsfelt mellem forskellige former for viden og erkendelse. Det at inddrage kunst som medium for vidensproduktion bygger på en antagelse om, at ny viden har mulighed for at skabes i konversionsprocesser mellem såkaldt tavs og eksplicit viden. Dette paper vil derfor forsøge at udfolde sammenhængen mellem tavs viden, eksplicit viden, mediering og kunst i en bestræbelse på at skabe en plausibel argumentation for kunstinddragelse i interaktiv vidensproduktion.

Kunst som intervention: hvordan og hvorfor

For at placere metodisk kunstinddragelse i et empirisk landskab vil det følgende være et forsøg på at kortlægge, hvordan kunst har været og stadig anvendes som (strategisk) forandringsmedium i forskellige sammenhænge, både internationalt og herhjemme. Dette er for at adskille en decideret intenderet organisationsforandringsproces fra en forskningsproces, hvis primære formål er at udarbejde datagrundlag for at skabe kvalitativt ny viden gennem interaktion med feltet.

Et eksempel er MindLab¹, som i 2008 gennemførte et projekt for SKAT, hvor kunstnere, medarbejdere i SKAT og borgere samarbejdede om at forbedre borgernes oplevelse af retssikkerhed i mødet med SKAT. Kunstværker blev anvendt som idégenererende medium i projektet og blev til under en fælles refleksionsproces mellem tre kunstnere og medarbejdere fra SKAT, omkring det diffuse begreb 'oplevet retssikkerhed' (MindLab 2009:5). I den kunstneriske proces opstod der ifølge MindLabs afrapportering en gensidig forståelse for hinandens faglighed, og SKATs medarbejdere fik ideer til bl.a. nye evalueringsformer af oplevet retssikkerhed (Ibid:11). I næste fase præsenteredes værkerne for udvalgte borgere på workshops. De igangsatte refleksioner hos borgerne afdækkede ny viden om borgernes oplevelse af retssikkerhed. På det grundlag kunne SKATs medarbejdere forbedre deres arbejde med en større forståelse af borgernes oplevelse af systemet (Ibid:12).

Jeg mener, at denne 'minicase' kan defineres som en kunstmedieret forandringsproces, hvor forskellige grupper med forskellige faglige traditioner lærer af hinanden og skaber ny viden. MindLab lægger i rapporteringen vægt på at understrege, at involveringen af kunst som medium for faglig refleksion og 'brugerrefleksion' ser ud til at have haft overskridende potentiale for, at de tre grupper (kunstnere, SKATs medarbejdere og borgere) skabte en fælles ny viden (Ibid:32).

SKAT er imidlertid ikke et enestående tilfælde med hensyn til at anvende kunstnere og kunstbaserede medier for skabelse af ny viden. Det ses også i eksempelvis konsulentvirksomhed (Arts-in-Business 2009a, 2009b, Turistinnovation 2009), hvor kunst og kunstneriske processer anvendes strategisk som innovationsfremmende aktivitet. Kunst 'forstørrer og forstyrrer' endvidere, således at social innovation og organisatorisk forandring muliggøres (Darsø 2004). En britisk undersøgelse viser, at kunstnere, som har beskæftigelse indenfor andre erhverv, gennem deres 'artistic skills' har en innovativ effekt på deres andet erhverv (Nesta 2008:2).

¹ "MindLab er en tværministeriel innovationsenhed, der involverer borgere og virksomheder i at udvikle nyskabende offentlige løsninger" (<http://www.mind-lab.dk/>)

Kunstbaserede forskningsmetodikker

Disse forandringsintentioner gennem kunstbaseret interaktion, som er beskrevet ovenfor, genfindes i nogen grad fra en sociologisk tradition for forskning, den såkaldte art-based research, som i sin oprindelse havde et aktivistisk sigte. Heri lignede den aktionsforskning, eftersom den gennem kunsten stræbte mod at tydeliggøre samfundsmæssige magtstrukturer. Dermed blev formålet at udnytte kunstens frigørende potentialer for erkendelse. Det vil sige, at mennesker blev konfronteret med kunstværker, der så at sige var kommentarer til det omgivende samfund. Hermed åbnedes op for deltagernes refleksioner over deres egen situation, hvilket på den ene side fører til et frigørende perspektiv, og til et læringsperspektiv på den anden (McNiff 1998)

Denne tradition videreføres i dag indenfor *arts-based research*, hvor kunstværker og kunstnerisk skaben menes at kunne gøre forskningen rigere, generere nye spørgsmål og skabe kreativ fornyelse (creative renewal) (McNiff 1998:11). Det vil sige, at skabelse af ny viden i denne forståelse hænger sammen med evnen til at rejse spørgsmål og problematisere den eksisterende (organisations-)kultur på en overskridende måde – og dermed kan kunstinddragelse i denne forstand antages at kunne medvirke til at skabe læring.

Læring og ny viden

Når læring inddrages som begreb, vil det være nødvendigt at diskutere fænomenet viden og erkendelse. Læring som begreb hænger nøje sammen med fænomener som viden, personlig identitet, kultur og samspil mellem individ og omverden (Illeris 2006). Hvordan denne læreproces begrebsliggøres, afhænger igen af, hvilken måde man opfatter fænomenet viden på.

En udbredt opfattelse af viden og læring er den, at viden eksisterer som noget givent, *per se*, som noget, der skal findes og puttes ind i den enkeltes hukommelse (Illeris 2006, Bruner 1996/1998). Når viden er 'kommet ind i' individet, har individet lært denne viden. Det vil sige, at viden her ses som noget veldefineret og i sig selv eksisterende, og som man kan kontrollere, om den enkelte har lært. Denne opfattelse af viden og læring betyder i yderste konsekvens, at det bliver vanskeligt at forklare og forstå, hvordan ny viden kan opstå, hvilket også er relevant for forskningsmetoder. Hvis man derimod opfatter viden som et fænomen, der skabes og konstrueres ved hjælp af de 'redskaber for tanken', som de sociale omgivelser (kulturen) stiller til rådighed for individet gennem interaktion (Bruner 1996, Vygotsky 1930), mener jeg at vejen er banet for at forstå, hvordan ny viden kan skabes. Denne tilgang til viden som noget, der skabes, vil jeg udforske nærmere i de japanske organisationsteoretikere Nonaka & Takeuchis perspektiv omkring det, de betegner som 'knowledge creation' i en organisation.

Knowledge creation og skabelse af forskningsviden?

Nonaka & Takeuchi ser skabelse af viden som *konversions- (oversættelses-)processer* mellem forskellige former for viden. For at tydeliggøre denne position bringer N&T forskellen mellem vestlig og asiatisk videnssyn op til diskussion. De mener, at vesten overvejende anskuer viden som et produkt, i skriftlig eller talmæssig form, hvilket de forklarer med, at vestens syn på viden er nøje knyttet til økonomisk tænkning. Man har så at sige 'oversat' vidensbegrebet til at være såvel produkt som kapital. Dette nødvendiggør, at viden ansues som en entydig størrelse, der eksisterer uafhængigt af subjektive og kontekstuelle sammenhænge. Nonaka & Takeuchi betegner også denne tilgang til viden som logisk, rationel og deklarativ, og vidensformen betegner de som 'eksplicit'.

Imidlertid mener Nonaka & Takeuchi, at denne vidensform kun er 'toppen af isbjerget', da deres vidensbegreb ikke kun omfatter kognitiv viden, der kan beskrives med ord, men også den såkaldte tavse viden – tacit knowledge. Tacit knowledge kan beskrives som en subjektiv viden, der så at sige er 'indlejret' i den enkelte, og som har kropslige, emotionelle og kulturelle elementer. Tacit knowledge bygger på et bredt spektrum af læreprocesser, der spænder fra opvækst, opdragelse, formel undervisning til erfaringsviden og handlingsviden. Nonaka & Takeuchi bygger dette ind i en organisationssammenhæng og påpeger, at tacit knowledge udgør en ressource og et ofte uudnyttet potentiale i forhold til knowledge creation (skabelse af ny viden i en organisation). Dette potentiale får mange vestlige organisationer ikke udnyttet, fordi man fokuserer på den førnævnte form for viden, den eksplicite viden.

SECI-modellen

For at tydeliggøre deres position, har N&T udviklet den såkaldte SECI-model for vidensskabelse. Modellen er et forsøg på at beskrive, hvordan vidensskabelse opstår gennem konversion af viden (oversættelse af viden) i en interaktionsproces mellem tacit og eksplicit viden. Nonaka & Takeuchi mener, at videnskonversionen fra eksplicit til tacit er meget vigtig for organisationens *sammenhængskraft*. Sammenhængskraften skabes gennem de enkelte individers internalisering af den viden, der eksisterer i organisationen, hvilket vil sige, at internaliseringsprocessen har en opretholdende, sammenhængsskabende virkning på organisationen. På den anden side mener de ikke, at den er tilstrækkelig for en organisations fortsatte eksistens, fordi det ofte vil være nødvendigt, at organisationen kan tilpasse sig ydre forandringer. Her kommer den modsatte bevægelse af viden, fra tacit til eksplicit, ind i billedet. Det er i konversionen fra den tavse, ekspertbaserede viden til den mere eksplicite og lettere kommunikerbare viden, at ny viden opstår, eller organisationens *innovationskraft*. Denne eksternaliseringsproces betegnes imidlertid

ofte som 'refleksion' end som læring, hvilket Nonaka & Takeuchi anser som en reduktion af eksternaliseringsbegrebets vidensskabende karakter (Ibid).

Den for organisationen meget værdifulde viden, som eksperter så at sige inkarnerer, er samtidig vanskelig at 'få fat i', fordi den er tacit, altså vanskeligt ekspliciterbar, og dermed igen vanskeligt kommunikerbar internt indenfor organisationen, og i endnu højere grad eksternt ud fra organisationen. SECI-modellen søger at beskrive de former for viden og videnskonversioner, der former såvel organisationens sammenhængskraft som dens innovationskraft. SECI er en forkortelse for modellens fire grundbegreber, Socialisering, Eksternalisering, kombinerende (Combining) og Internalisering:

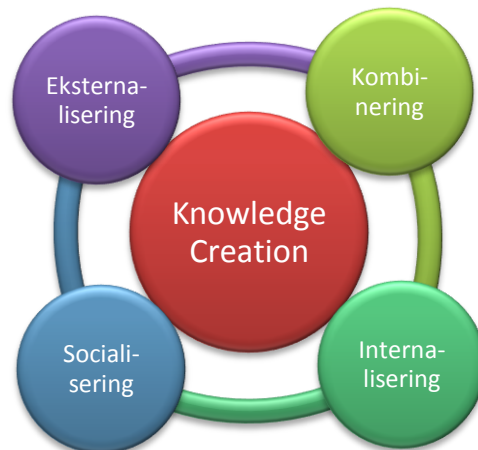

Fig. 1: SECI-modellen, Nonaka & Takeuchi 1995

- 1) Socialisering = Tacit-tacit: Denne måde at lære på foregår som udgangspunkt uformelt i sociale kontekster, hvor nye medarbejdere (novicer, for at bruge Dreyfus og Dreyfus' begreb) socialiseres ind i kulturen i organisationen. Socialisering kan sammenlignes med mesterlære, hvor lærlingen i princippet kan lære færdigheder uden at bruge sproglige virkemidler gennem observation, imitation og øvelse. Måden, man opnår viden og lærer på, er gennem erfaring.
- 2) Eksternalisering = Tacit-eksplisit: Dette er SECImodellens kerneelement, eftersom antagelsen er, at bæredygtige vidensskabelsesprocesser har bedst mulighed for at opstå i

denne del af modellen. Eksternalisering af den tavse viden, der er til stede i organisationen, ses som afgørende for kvaliteten af ny viden, der frembringes. At 'få fat' i organisationens tavse viden - gennem eksternalisering - kræver af ledelsen, at den mestrer et sprog, der ifølge Nonaka & Takeuchi *taler* til den tavse viden. Mange japanske leders sprog bærer derfor præg af at være metaforisk og sætte rammer gennem magtfulde billeder (N&T kalder det 'slogans'), der angiver en retning for eksternaliseringsarbejdet, men som samtidig er tilpas tvetydige til at tvinge medarbejderne til at tænke andre baner end sædvanligt. Brug af metaforer fordrer således af medarbejderne, at de udnytter deres evne til fortolkning. I forlængelse heraf benytter også medarbejderne, ifølge Nonaka & Takeuchi, et særligt sprog, der taler til den tavse viden, nemlig symboler og analogier. Et eksempel fra bogen er bilfabrikken Honda, hvis øverste leder giver udviklingsafdelingen besked om at se, hvad der kan komme ud af at arbejde med sloganet 'car evolution' på brainstorming camps. Herudaf vokser analogien 'machine minimum, man maximum', hvorved medarbejderne langsomt udviklede den første høje mini-MPV.

- 3) Kombineret = eksPLICIT-eksPLICIT: Dette element er en måde at reducere den billedrige og kontekstbundne eksternaliserede viden til kommunikerbare koncepter, eller begreber. Det er her, vi finder den form for viden, vi i Vesten kender bedst: den sprogliggjorte, efterrationaliserede, skriftlige resultatviden, som kan omsættes eksternt. I en organisation, der fremmer vidensskabelse på SECI-modellens grundantagelser, vil kombineret også sige vidensspredning i organisationen. Eksempelvis finder 'man-maximum machine minimum' og 'car evolution' vej til produktionsafdelingen gennem igangsættelse af produktionen af en høj bil, der var anderledes end andre, der tidligere var set på markedet.
- 4) Internalisering = eksPLICIT-tacit: Her omsættes ny viden til handlingsviden og tavs viden gennem en læringsproces, der bærer præg af forskellige former for rutinisering og skabelse af nye praksisser, artefakter og produkter.

For at vende tilbage til udgangspunktet for dette paper, kan det ovenstående siges at have relevans for forskning på den måde, at der i eksternaliseringsbegrebet ligger en begrebsliggørelse af processen med at fremskaffe viden, der kan være med til at forme interaktionen mellem forsker og felt. Som jeg ser det, er eksternaliseringsbegrebet centralt for Nonaka og Takeuchis forståelse af skabelse af ny viden, og derfor kan det også stå centralt i et forskningsdesign, der gennem interaktion vil generere ny viden. I Nonaka & Takeuchis forståelse kræver eksternalisering af viden et metaforisk sprog. Det er i denne sammenhæng, jeg ser kunstinddragelse som relevant for interaktionen, idet kunst som fænomen netop trækker på metaforer, som igen kan fortolkes af aktører gennem symboler og analogier.

Imidlertid vil denne sammenhæng i nogen grad stadig fremstå et postulat, eftersom det ikke klart fremgår af Nonaka og Takeuchis eksternaliseringsbegreb, *hvordan* metaforisk sprog taler til den tavse viden og trækker den ud i lyset som artikuleret viden. En forklaring på denne mangel kan være, at det – mærkeligt nok - fremstår som grundlæggende uklart, hvordan Nonaka & Takeuchi forstår tavs viden og dens funktion i en organisation. Den tavse viden fremstår således som en størrelse med både individuelle og kollektive implikationer, der som følge af Nonaka & Takeuchis ønske om at ophæve den vestlige dualisme mellem krop og intellekt, mellem individ og kollektiv, ikke adskilles. Hvordan dette kan være et problem i forhold til et forskningsdesign vil jeg her udfolde ved at problematisere tavs viden som begreb ved hjælp af Holgaard m. fl.s udredning af dimensioner af tavs viden.

Tavse vidensformer

Ifølge Holgaard m.fl. kan tavs viden forstås på flere forskellige niveauer. De inddeler tavs viden i fire væsensforskellige kategorier, hvilket kan have betydning for at forstå, hvordan metaforer har potentiale til at tale til den tavse viden. De opererer med dels et individuelt niveau for tavs viden, og dels et kollektivt.

Forfatterne deler tavs viden op i disse kategorier:

Individuelt indlejret:

- *Aktuelt tavs viden:* Denne viden er indlejret i individet, og er tavs viden, som relativt ubesværet kan ekspliciteres, hvis omstændighederne muliggør det, eller som bevidst netop ikke ekspliciteres, hvis omstændighederne taler imod det. Man kan sige, at dette er ekspliciterbar tavs viden.
- *Principielt tavs viden:* Denne viden kan i princippet ikke udtrykkes eksplicit, men kun implicit i kropslige og/eller emotionelle former. Filosofen og biologen M. Polanyi har beskrevet tacit knowledge med ordene 'we know more than we can tell', altså, at den tavse viden kan være vanskelig, for ikke at sige umulig, at sprogliggøre, fordi vi ofte anvender den ubevidst i vores daglige handlinger. Det kan dreje sig om alt fra at cykle til den erfarne røntgenlæges 'intuitive' læsning og diagnosticering af en sygdom ud fra et røntgenbillede (se Polanyi 1958, Wackerhausen 2005).

Kollektivt indlejret:

- *Kulturelt indlejret viden:* Denne viden er kollektiv i den forstand, at den udtrykkes gennem kulturelt vedtagne normer for holdninger og adfærd, der er skabt på baggrund af

organisationens kulturelle praksis. Den danner således det implicitte grundlag for interaktion i en organisation, og den er således vanskelig at eksplicitere.

- *Formelt indlejret viden:* Denne viden er dannet på basis af de symboler, som kollektivt opfattes som repræsentationer for et fænomen. Det er en generaliseret viden, som i sit udtryk og sin udformning er det ens (f.eks. et 'træ' som symbol på 'vækst'), men hvis udtryk giver forskellig resonans i det enkelte individ. Kollektivt vedtagne symboler kan således ses som fortolkbare af det enkelte individ, og dermed også som ekspliciterbare (Holgaard m.fl. 2004:15-16).

Holgaard m.fl.s ovenstående skelnen mellem forskellige former for tavs viden mener jeg er vigtig for at forstå Nonaka & Takeuchis påpegning af, at metaforer taler til den tavse viden. I relation til Holgaard m.fl. kan metaforer forstås som *formelt indlejret viden*. Det kan medvirke til at forstå, hvordan det samme metaforiske udtryk kan skabe forskellige fortolkninger hos forskellige individer, som i denne fortolkningsproces trækker på *aktuelt tavs viden*, som ekspliciteres i det øjeblik, omstændighederne (metaforen fra ledelsen) kræver det. Det vil altså sige, at for at kunne se SECI-modellen i relation til skabelse af forskningsviden ved hjælp af kunst, er det nødvendigt at forholde mig til, at den viden, kunstinddragelsen så at sige 'taler til', antageligt er former for individuelt indlejrede, aktuelt tavse former for viden, samt kollektive og formelt indlejrede symbolske videnformer. Hermed får sociale og fysiske relationer betydning for skabelse af viden. Dette leder efter min vurdering over i et kulturteoretisk perspektiv, hvor interaktion mellem individer og mellem individ og omgivende kultur gennem mediering forstås som nært knyttet til eksternalisering og vidensskabelse.

Mediering, eksternalisering og vidensskabelse

Bruners kulturpsykologiske perspektiv opererer i lighed med Nonaka & Takeuchi med begrebet eksternalisering. Bruners eksternaliseringsbegreb adskiller sig imidlertid fra Nonaka og Takeuchis ved at sætte fokus på *interaktion*, ikke kun mellem individer, men også mellem subjektet og den omgivende kulturelle realitet. Bruner ser betydningskabelse, og dermed læring, som individets konstruktion af mening i samspil med andre individer. Den kulturpsykologiske position betyder videre, at *redskaberne* til at foretage denne meningskonstruktion leveres af den omgivende kultur og tradition, som en "værktøjskasse" af redskaber for tanken. Værktøjskassen er meget bredt beskrevet, og således omfatter de kulturelle redskaber både sprog, kulturelle symboler og fortællinger, hvor meningskonstruktionen bliver dannet. Bruner mener, at unge må lære at bruge værktøjet, ikke alene for at forstå deres kultur og omverden og give den mening, men også for at kunne *forandre den*, når dette er nødvendigt (Bruner 1998/1996:70). Denne sidste pointe kommer

nærmest som en bisætning i Bruners fremstilling af sit konstruktivistiske ståsted, men jeg mener, at den afstedkommer væsentlige teoretiske implikationer i forhold til et forskningsperspektiv. Bruner siger her, at muligheden for, at kulturen kan forandres, kan opstå gennem det enkelte individs tilegnelse af kulturens redskaber for tanken. Dette implicerer, at individer gennem betragtning og eksplicit fortolkning af eksempelvis kunst genskaber kulturens redskaber, samtidig med at de forandrer kulturens redskaber i nye former. Dette ses tydeligere, når Bruner sidestiller eksternalisering med frembringelse af "værker" (oeuvres). Han hævder, at frembringelse af værker er enhver kollektiv kulturel virksomheds hovedfunktion. På samfundsplan frembringer kulturen 'kanoniske værker', som udgøres af kulturens kunst, historie og videnskab, dens institutionelle strukturer samt love og markeder (Ibid:74-75). Her ses en relation til Holgaard m.fl.s ovenstående pointering af, at tavs viden kan være både kulturelt og formelt indlejret, og som sådan igen kan have betydning for det enkelte individs konstruktion af både tavs og eksplicit viden. Hvis dette tænkes videre som en begrundelse for at inddrage kunst som medium i en forskningsproces, kan netop det kanoniske element i et kunstværk antages at 'tale til den tavse viden' på den måde, at der skabes mulighed for en kropslig-emotionel resonans eller fortolkning hos individet. Således opstår muligheden for at individet aktiverer sin aktuelt tavse viden gennem en fortolknings- og ekspliciteringsproces, der så at sige trækker på formelt indlejret og symbolsk tavs viden. På den måde ses en parallel til Nonaka og Takeuchis fokus på analogier og metaforer i eksternaliseringsprocesser, hvor individer gennem individuelle fortolkninger af de samme metaforer trækker aktuelt tavs viden frem i en kollektiv, vidensskabende proces.

Dette kulturteoretiske perspektiv på tavs viden, hvor eksternalisering både trækker på social interaktion og kulturelle medier, og samtidig skaber nye gennem eksternalisering, mener jeg har relevans for design af en aktion i forhold til at generere data og skabe ny viden. Ved på den måde at inddrage social interaktion og mediering mere eksplicit i designovervejelser omkring en aktion, kan Nonaka & Takeuchis eksternaliseringsbegreb efter min vurdering styrkes designmæssigt. Som Bruners eksternaliseringsbegreb indikerer, kan fortolkningen af et værk ses som et omdrejningspunkt for skabelse af fælles viden, men som jeg ser det, også for ny viden. Værket bliver også i Bruners begrebsverden en måde at konvertere tavs viden til eksplicit viden på, i den udstrækning at der skabes en ny, forhandlet eksternaliseret viden. Værket bliver således bindeleddet til videre overvejelser over at inddrage kunst i et forskningsdesign. Som Bruner selv påpeger, kendetegnes værker ved at være 'kanoniske'. Det vil sige, at ligegyldigt, hvilken skala værket iagttages på, vil der ligge en meningsforhandling, værdiforhandling og mediering, med andre ord en skabelsesproces, bag det færdige udtryk.

Eksternalisering, interaktion og mediering gennem æstetisk læring

Værker kan med baggrund i den ovenstående diskussion ses som en mulighed for at skabe rammer for eksternaliseringsprocesser. Hvis jeg på denne måde tænker værker eller kunst ind i min forskning, vil jeg skulle tage højde for, at der videnskabsteoretisk kan forekomme en bevægelse eller vekselvirkning mellem en socialkonstruktivistisk tilgang til vidensskabelse/forskning og en mere æstetisk/fænomenologisk tilgang. Denne pointe vil jeg udbygge gennem at vise, hvordan en æstetisk tilgang til vidensskabelse og læring kan stå i forhold til Nonaka & Takeuchis fokus på metaforisk og analogisk, symbolsk sprog som rammesættende for at tale til den tavse viden i eksternaliseringsprocesser, hvor det symbolske sprog fordrer af deltagerne, at de fortolker, skaber og tillægger mening til tavs viden.

Etymologisk stammer ordet æstetik fra græsk: Aisthetikos: *Aisthánesthai* = sanse, fornemme og *techne* = kunnen, færdighed, kunst = sansekunst (Nudansk ordbog. Dette henviser således til erkendelse gennem sansemæssig oplevelse. Ifølge Austring og Sørensen er æstetik en sanselig symbolsk form, der rummer en fortolkning af os selv og verden (Austring og Sørensen 2006). Æstetik henviser til noget, der er menneskeskabt, noget, der har en tilsigtet og bevidst form. Formen indeholder en symbolsk dimension, noget der er noget andet, end det er. Erkendelse gennem kunstværker hører således også ind under en æstetisk tilgang til læring og vidensskabelse. Den symbolske dimension gør, at kunsten har potentiale til at sige noget om det usigelige (Hohr 1994). Æstetisk læring kan således ses som en mulighed for at tage Nonaka & Takeuchis understregning af den kropslige forankring af tavs viden til indtægt for et fokus på at 'tale til sanserne' som en måde at 'tale til den tavse viden' på. Dette fremstår efter min vurdering som kernen i problemet med Nonaka & Takeuchis forståelse af tavs viden: hvis tavs viden skal ses som kropsligt indlejret, oven i købet som et resultat af tavse læreprocesser gennem eksempelvis imitation, er det vigtigt at forholde sig til kroppen som det 'sted', læringen foregår. Det kendetegnende for kroppen som sted for læring kan ud fra dette perspektiv siges at være, at sanserne spiller en væsentlig rolle for læring: eksempelvis imitation vil grundlæggende bygge på syn, hørelse, og det at have materien i hænderne gennem afprøvning og eksperimentering. Sanserne spiller også en central rolle for erkendelsen af formelt indlejret tavs viden, eftersom symboler på samme måde indeholder en sansebaseret billede- og metafor dannelse.

I forlængelse heraf vil *æstetisk dannelse* ifølge Austring og Sørensen sige, at man giver mennesker erfaringer med de områder af kulturen, der består af sanselige symboler og kunstarters formsprog. Sanselige symboler kan være musik, billeder, skulpturer, lyrik mv. Æstetiske læreprocesser ser de som dialektisk formidling og mediering mellem kulturens formsprog og menneskets erfaringer. På den baggrund kan jeg antage, at eksempelvis betragtning og fortolkning

af kunst har mulighed for at spille sammen med erfaringer om den konkrete praksis, som de forskellige deltagere dagligt deltager i. Æstetisk læring kan således ses som tæt knyttet til det konkrete, altså der hvor deltagerne møder hinanden og hinandens udtryk gennem 'redskaber for tanken' og mediering. På den måde kan æstetiske erkendelsesarbejder være en mulighed for at knytte an til den aktuelt tavse viden, der har mulighed for at blive eksternaliseret gennem fortolkning af et kunstværk. Dette vurderer jeg som en begrundelse for at forsøge at eksplicitere denne form for læring og vidensskabelse i et aktionsdesign.

Følgende *læringsmåder* kan i forlængelse heraf indgå i videnskabende processer. De er ikke skarpt opdelte, og udgør alle nødvendige og ligeværdige tilgange i læring. Oftest er de alle repræsenterede med forskellig vægtning i alle læreprocesser. (Austrius og Sørensen 2006. Høhr 2004):

- *Den empiriske læringsmåde (førsymbolsk interaktionsform)* er det direkte, sansede møde med verden. På en måde kan empirisk læring sammenlignes med fænomenologiens intentionalitet eller rettedhed, altså at verden kommer til deltageren gennem hendes sanser.
- *Den æstetiske læringsmåde (sanselig-symbolsk interaktionsform)*: Det æstetisk – symbolske møde med verden, som er kropslig, sanselig og helhedsorienteret. Her udtrykkes og bearbejdes det usigelige – eller den aktuelt tavse viden – og den tavse viden konverterer til en mere eksplicit form. Hermed kan netop videnskonversionen eksternalisering rammesættes og støttes gennem æstetisk læring. Med andre ord gennem mediering ved hjælp af æstetiske, symbolske redskaber. Hermed udvikles ifølge Austrius og Sørensen abstrakt tænkning, hvilket igen viser en forbindelse frem til Nonaka og Takeuchis kombineringsbegreb, hvor nyskabelsen netop består i at kombinere ekspliciteret, tavs viden i mere kodet/abstrakt form. Austrius og Sørensen går videre og fremhæver, at æstetisk læring er en relationel læringsaktivitet, fordi individet går i dialog med en kulturel virkelighed skabt af mennesker, men også med andre individer, der deltager i æstetiske læreprocesser. Her ses igen et fokus på interaktion, som Bruner lægger vægt på. Endvidere er æstetisk læring kulturelt kodet, hvormed også Bruners eksternaliseringsbegreb, illustreret gennem 'værket', kan ses i denne sammenhæng ved at lede hen imod den aktuelt tavse videns konversion hen imod en mere eksplicit form.
- *Den diskursive læringsmåde (diskursiv-symbolsk interaktionsform)*: Beskrives som det teoretisk-repræsentative møde med verden, som er knyttet til det abstrakte og kontekstuaafhængige. Denne læringsmåde kan ses som relevant i senere faser af en forskningsproces, men i forhold til dette papers problemstilling vil jeg ikke uddybe den nærmere.

Eksternalisering som aktion

Skal de ovenstående betragtninger omsættes til et eksempel på et konkret forskningsdesign, der sigter på at skabe viden gennem inddragelse af kunst, kan jeg forestille mig en udformning af et design som beskrevet i nedenstående model:

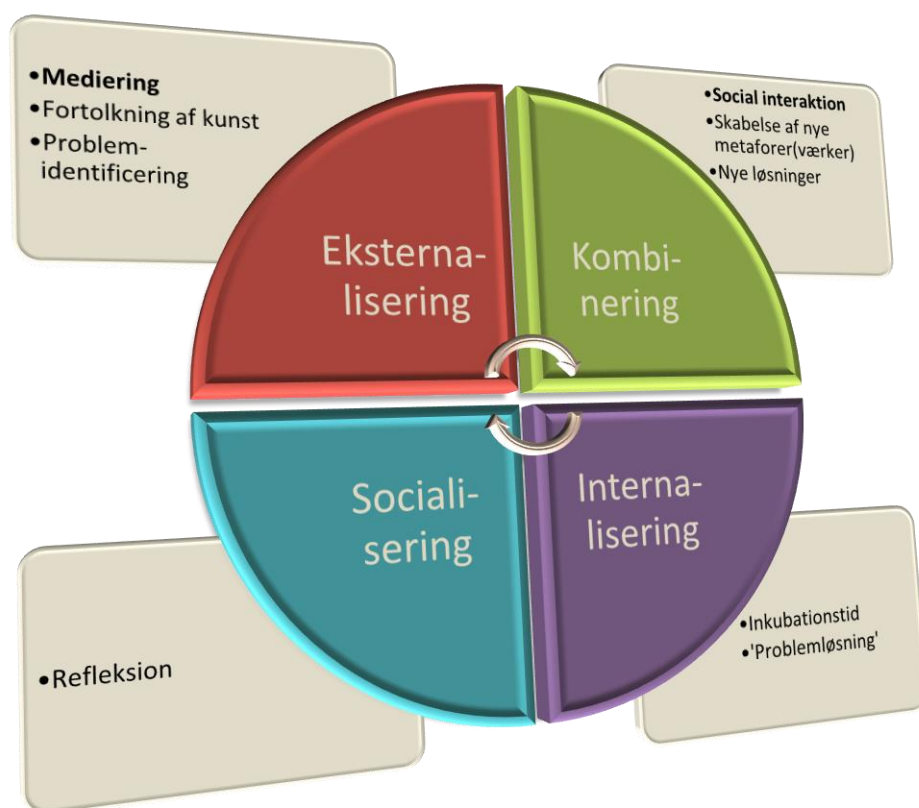

Fig. 2: Forskningsdesign for aktion.

Figuren forstås som en illustration af en iterativ proces, hvor forsker indgår i figurens to øverste komponenter (eksternalisering og kombinerer), mens feltets aktører i mellemliggende perioder varetager deres daglige praksisser, repræsenteret ved de to nederste komponenter. Jeg tænker designet udformet som en proces, hvor forsker starter processen ved, i rammerne af eksempelvis en workshop, at forelægge feltets aktører et eller flere kunstværker, der i forskers forståelsesramme repræsenterer og symboliserer det relevante forskningsspørgsmåls

problemstilling. Informanternes fortolkninger og deraf følgende eksternaliseringer af aktuelt tavs viden, søges i første omgang omsat til grundlag for dialog mellem forsker og felt gennem problemløsningsforslag omkring informanternes praksis (det grønne felt). Disse nye begreber tænkes omsat til konkrete eksperimenter for problemløsning i praksis for informanterne i en mellemliggende periode, repræsenteret af den lille komponent. Slutteligt bedes informanterne om at finde kunstværker, der i deres egen fortolknings- og forståelsesramme repræsenterer og symboliserer problemet/løsningen, som det ser ud på det givne tidspunkt (det blå felt), som forberedelse til den følgende workshop.

Denne meget kortfattede beskrivelse af et design er efter min opfattelse blot en af måderne, hvorpå kunst kunne inddrages som en medierende komponent mellem (aktuelt) tavs og eksplicit viden.

Perspektiver

Dette paper ville undersøge muligheden for at inddrage kunst i et interaktivt forskningsdesign som en måde at 'tale til' medarbejdere i en organisations tavse viden, og skabe ny viden og data i en interaktiv proces mellem forsker og feltets aktører. Jeg har udforsket Nonaka & Takeuchis SECI-model for at se en mulighed for en ramme for at skabe en aktion, der kunne tage den tavse viden i betragtning som en vigtig kilde til dataskabelse. Deres pointering af metaforisk, analogisk og symbolsk sprog som vejen til at eksternalisere tavs viden har givet inspiration til at inddrage kunst som medierende redskab for denne eksternaliseringsproces.

Imidlertid blev det gennem udarbejdelsen af paperet tydeligt, at tavs viden ikke kan forstås som et entydigt begreb. Med andre ord bliver det vigtigt at erkende begrænsningerne for diskussionen af videnskabelse med inddragelse af tavs viden, eftersom det vil være min interesse at undersøge, hvilke muligheder for eksternalisering, kunstinddragelse potentielt kan drage frem. Her er det blevet tydeligt, at det er særlige former for tavs viden, det kan være muligt at ekspliciteres, og at de kan ses som knyttede til processer, der gennem mediering foregår mellem individer og deres omgivende kulturelle realiteter. Desuden kan tavs viden siges at have tilknytning til kroppen og sanserne, men også til kulturen og dens tilbud om redskaber for tanken.

Kunsten og inddragelsen af den som medium for videnskonversion giver således anledning til en større diskussion omkring forholdet mellem fænomenologi og konstruktivisme, æstetik, mediering og videnskonstruktion – dette kan ses som en farlig balancegang fra et akademisk synspunkt, men kan på den anden side også ses som en væsentlig diskussion i rammerne af det såkaldte videnssamfund – for hvad er viden i dette samfund?

Litteratur

- Astring, B. og Sørensen, M. (2006): *Æstetik og læring. Grundbog i æstetiske læreprocesser*, 1. udgave, 2. oplag, Hans Reitzels Forlag, København.
- Bruner, J. (1998/1996): *Uddannelseskulturen*. 1. udg. 1. oplag, Hans Retizels Forlag, København. (I kompendium Pædagogik og pædagogisk innovation: Kap. 1: Kultur, bevidsthed og uddannelse).
- Darsø, L. (2004): *Artful Creation – Learning Tales of Arts in Business*. Samfundslitteratur. København.
- Engeström, Y. (2001): *Ekspansiv læring. På vej mod en nyformulering af den virksomhedsteoretiske tilgang*
- Hohn, H.J.:
- McNiff, S. (1998): *Art-based research*. Jessica Kingsley Publishers. London.
- Nonaka, I. og Konno, N. (1998): *The Concept of 'Ba'. Building a Foundation for Knowledge Creation*. California Management Review, 40(3), 40-55.
- Nonaka, I. og Takeuchi, H. (1995): *The Knowledge Creating Company*.
- Polanyi, M. (1958): *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy*. University of Chicago Press.
- Säljö, R. (2003): *Læring i praksis. Et sociokulturelt perspektiv*. Hans Reitzels Forlag.
- Wackerhausen, S (2005): *Tavs viden, pædagogik og refleksion*. I: Nejst Jensen, C. (red) (2005): *Voksnes Læringsrum*. Billesøe og Baltzer. Værløse.

Internetkilder:

- McNiff, S. (1998): *Art based research*. Artikel. Lokaliseret den 05.08.2010 på url: http://atgstg01.uk.sagepub.com/upm-data/18069_Chapter_3.pdf
- Nesta (2008). Making Innovation Flourish: *Fine Arts Graduates and Innovation*. Paper. Lokaliseret den 05.08.2010, tilgængelig på World Wide Web: <http://www.nesta.org.uk/fine-arts-graduates-and-innovation/>
- Arts-in-business (2009a): *Workshops*. Hjemmeside. Lokaliseret den 05.08.2010, tilgængelig på World Wide Web: <http://www.artsinbusiness.dk/workshops.html>

- Arts-in-business (2009b): *Vores metoder*. Hjemmeside. Lokaliseret den 05.08.2010, tilgængelig på World Wide Web:
<http://www.artsinbusiness.dk/metoder.html>
- Høhr, H.J. (2004): *Kampen om sjelen*. I: Fokus på Folkeoplysning (2004). Nr. 4. årg. 3. Lokaliseret den 12.08.2010 på url:
http://www.dfs.dk/media/6704/Fokus_04.pdf
- Holgaard, J.E., Kolmos, A. & Dahms, M (2004): *Viden er tavs men 'larmende' i sit udtryk*. I: Department of Development and Planning (2004): *Tavs Viden*. Forskningsrapport. Aalborg Universitet.
<http://old.plan.aau.dk/tms/publikationer/ResearchReport22004.pdf>
- Kildedal, K. (200?): *Aktionsforskning som en af vejene til udvikling af det sociale arbejdes Praksis?* Artikel. Lokaliseret den 25.09.2010, tilgængelig på url:
<http://www.kiaprojekt.kk.dk/~media/kiaprojekt/aktionsforskning.pdf.ashx>
- Turistinnovation (2009): *Kunstbaseret innovation*. Hjemmeside. Lokaliseret den 08.08.2009, tilgængelig på World Wide Web:
<http://www.turistinnovation.dk/index.php?id=33>